

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА В МОТИВАЦІЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У E-LEARNING

THE ROLE OF THE TEACHER'S PERSONALITY IN MOTIVATING STUDENTS TO WORK IN E-LEARNING

У нових сучасних умовах, коли події вимагають переходу на нові види навчання, що тягне за собою необхідність освоєння нових методів навчання, актуальним залишається питання вивчення різних форм мотивації для роботи студентів в електронних системах навчання, що є об'єктом дослідження цієї роботи. Предметом авторських досліджень стала роль особистості викладача, яка не тільки не втрачається в цьому виді навчання, але й може значно підвищити мотивацію роботи учнів в системі e-learning. На основі досвіду викладання ряду дисциплін були отримані матеріали, які дозволяють зрозуміти деякі негативні фактори, здатні знизити мотивацію студентів до електронного навчання.

Основна увага в роботі приділяється важливим аспектам особистості викладача, які відіграють значну роль у підвищенні мотивації студентів. Автори відзначають, що хоча електронна форма навчання сильно відрізняється технологічно і методологічно від традиційної, і може здатися, що роль особистості тут безпосередньо не пов'язана з мотивацією, але все ж не варто недооцінювати особистий фактор мотивації при роботі в системах електронного навчання. Автори підкреслюють, що завжди є місце для творчого підходу, яким користується викладач, завдяки чому заняття можуть стати не тільки ефективними, але і пробудити інтерес учнів до самостійних досліджень. Крім того, зроблено акцент на існуванні мотиваційно-стимулюючих прийомів, заснованих на ролі особистості вчителя, що, в свою чергу, є визначальним і вирішальним в успішності впровадження і використання систем електронного навчання.

В результаті аналізу автори прийшли до висновку, що роль особистості викладача не тільки не виключається, не замінюється електронікою, але переходить в децю іншу форму, залишаючись при цьому одним з основних факторів, що мотивують ефективну роботу учнів в процесі електронного навчання.

Ключові слова: особистість, освіта, мотивація, електронне навчання, дистанційне навчання.

In the new modern conditions, when events require the transition to new types of training, which entails the need to master new teaching methods, the issue of studying various forms of motivation for students' work in electronic learning systems, which is the object of research of this work, remains relevant. The subject of author's research is the role of the teacher's personality, which is certainly not lost in this type of training, and can also significantly increase the motivation of students in the e-learning system. Based on the experience of teaching a number of disciplines, there have been obtained the materials allowing to understand some negative factors that can reduce students' motivation for e-learning.

The focus of the work is on important aspects of the teacher's personality, which play a significant role in increasing the motivation of students. The authors note that although the electronic form of education is very different technologically and methodologically from traditional one, and it may seem that the role of the personality here is not directly related to motivation, but it is still important not to underestimate the personal factor of motivation when working in e-learning systems. The authors emphasize that there is always room for a creative approach used by the teacher, thanks to which classes can become not only effective, but also awaken the interest of students in independent research. In addition, the emphasis is placed on the availability of motivational-stimulating techniques based on the role of the teacher's personality, which, in turn, is decisive and determinative in the success of the implementation and use of e-learning systems.

As a result of the analysis, the authors came to the conclusion that the role of the teacher's personality is neither excluded nor replaced by electronics, but just goes into a slightly different form, while remaining one of the main factors motivating the effective work of students in the process of e-learning.

Key words: personality, education, motivation, e-learning, distance learning.

УДК 37. 211.24
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.24>

Беляєва Е.Ф.,
ст. викладач кафедри англійської мови
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Зубкова Л.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Савченко Н.М.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри англійської мови
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

У будь-якій системі традиційної форми навчання значна роль відводиться особистісним факторам викладача. Крім професійної компетенції хороший викладач повинен володіти такими навичками, як ораторське мистецтво і знання психології, а також гумором і навіть певним артистизмом. Ці та інші особистісні якості формують харизму, чарівність викладача. І завдяки цій харизмі, а також любові до предмету, викладач здатний мотивувати студентів

до вивчення своєї дисципліни. Причому ця мотивація, часом, виявляється сильнішою мотивації від прагматичної цінності самого досліджуваного предмета.

В системі електронного навчання роль викладача зводиться скоріше до ролі тьютора, консультанта і організатора процесу навчання. Навіть при широкому використанні мультимедіа-контенту (відеозаписи, подкасти, Аудіоматеріали,

мультимедійні електронні підручники) все одно відбувається певне дистанціювання (тимчасове, емоційне, фізичне) викладача від учня. Критики систем електронного навчання апелюють до цього факту як до одного з головних недоліків e-learning.

У той же час сучасні концепції освіти припускають відхід від традиційної моделі навчання, при якій «викладач володіє монополією на знання, а завдання освіти зводиться лише до трансляції цього знання» [1]. У зв'язку з цим актуальним залишається питання дослідження різних форм мотивації роботи студентів в електронних навчальних системах, що і є об'єктом дослідження даної роботи. Предметом дослідження є роль особистості викладача в системі мотивації роботи студентів в e-learning. Матеріали дослідження були отримані на основі досвіду викладання низки дисциплін.

Говорячи про проблеми мотивації роботи студентів в системах електронного навчання, варто зауважити, що дуже часто низька мотивація до навчання сама по собі маскується зневагою до будь-яких систем e-learning. Тому необхідно чітко розділяти, з якої причини відбувається невдоволення студентів при роботі з системами онлайн-навчання, яка природа цих негативних реакцій. Якщо існує спочатку низька мотивація до навчання взагалі, то завжди можна знайти «тисячу об'єктивних причин», чому e-learning – це погано.

Тому в рамках даної статті будемо говорити лише про мотивацію роботи в системах e-learning, беручи до уваги початкову усереднену мотивацію студентів до навчання, що характеризується такою якісною суб'єктивною оцінкою, як «задовільно». Співвідношення загальної мотивації до навчання з мотивацією роботи в електронних системах чітко простежується на наступному прикладі. Було встановлено, що одним з головних дратівливих факторів при роботі студентів в e-learning є технічні помилки і збої. При цьому відзначалася пряма залежність ступеня цього роздратування від мотивації до навчання в принципі.

Враховуючи загальну невисоку (але задовільну) ступінь мотивації основного потоку сучасних студентів, слід зробити перший висновок – системи дистанційного та електронного навчання повинні працювати бездоганно з технічної точки зору, тобто без будь-яких технічних збоїв, зависань, «не гальмувати», коректно зберігати і відтворювати необхідну інформацію. При цьому вимоги до якості інтерфейсу не настільки критичні, як вимоги до коректної роботи і забезпечення цілісності даних. Будь-яка систематична помилка, наприклад регулярне зависання системи під час тестування, миттєво породжує хвилю невдоволення у слабо мотивованих до навчання студентів, і це загальне невдоволення стрімко передається всьому контингенту учнів.

Що стосується вимог до інтерфейсу систем електронного навчання, то тут можна пробачити все, за винятком тих елементів, які можуть дратувати. До речі, ця вимога повністю відображає і сучасні вимоги до веб-дизайну сайтів, де естетична цінність вже не настільки важлива, ніж ергономіка, «зрозумілість», дружність інтерфейсу, відсутність дратуючих факторів. Зараз головне – це наявність очікуваного якісного контенту. Виходить, що головним девізом сучасних сайтів і навчальних систем може бути наступне твердження: ресурс повинен коректно видавати необхідну інформацію і не дратувати елементами інтерфейсу. До дратуючих елементів, наприклад, може належати багаторазове введення пароля. Звичайно, дану проблему можна вирішити спеціальними налаштуваннями браузерів, але повноцінна система повинна працювати «як є», без необхідності в додаткових налаштуваннях.

Часто студенти, які скаржилися на недосконалість використовуваних в роботі e-learning систем, наводили аргумент, що «в хороших системах нікого не потрібно змушувати працювати». При цьому в якості «хороших» систем наводилися в більшості випадків приклади популярних соціальних мереж. З одного боку, ці аналоги не витримують критики, оскільки соціальні мережі в більшості випадків, звичайно, не використовуються як навчальний інструментарій. З іншого боку, зросла популярність соціальних мереж наштовхує багатьох викладачів на думку використовувати їх в роботі як додатковий засіб комунікації, що підживлює інтерес, і такий досвід можна вважати позитивним.

Ще одним фактором, що знижує мотивацію роботи студентів у системах e-learning, є «боязнь усього нового», свого роду IT-ксенофобія, викликана, з одного боку, низькою комп'ютерною грамотністю, з іншого боку, певним консерватизмом. Практика показала, що студенти, які перейшли на змішаний тип навчання (очне + e-learning) не з першого, а з третього курсу, відчували серйозний стрес при впровадженні електронних навчальних систем. Число незадоволених учасників експерименту наближалось до 70–80% від загального числа групи. У той же час студенти I курсу досить швидко увійшли в курс справи, охоче сприйняли e-learning і в переважній більшості знайшли цей досвід корисним (вже 80–90% студентів при анкетуванні знаходили значну користь і зручність у використанні систем e-learning).

Для зниження інформаційної та технологічної ксенофобії, на погляд автора, можуть застосовуватися мотиваційні методики, засновані якраз на ролі особистості викладача, про що піде мова в наступному пункті.

Проблема особистості викладача в процесі навчання достатньо добре вивчена і є однією

з центральних не тільки в педагогіці, а й у психології, соціології, філософії, літературі. Однак оцінка і використання особистісного фактора в мотивації при роботі в системах електронного навчання завжди розглядається або за аналогією з традиційними формами навчання, або зовсім не береться до уваги.

Разом з тим електронна форма навчання сильно відрізняється технологічно і методологічно від традиційної, тому роль особистості тут на перший погляд розмита і не має прямого значення в мотивації. Сама мотивація і відповідальність якби перекладається на учня. Вихідною передумовою тут є спочатку висока очікувана мотивація студента до отримання знань, усвідомлення ним необхідності самостійної роботи. Однак на практиці справа йде інакше.

Викладачі, тьютори, адміністратори систем e-learning знають, що в реальному житті значення має не тільки сам контент, його якість, а й зовнішня «невидима» роль особистості автора курсу або викладача, який використовує конкретну систему e-learning як інструментарій. Ця «невидима» складова, яку дійсно складно формалізувати, часто не береться до уваги при організації онлайн-навчання. Разом з тим саме роль особистості часом відіграє визначальну і вирішальну роль в успішності впровадження і використанні систем електронного навчання. Так, якщо авторитетний серед студентів викладач активно використовує засоби e-learning, наочно показуючи їх переваги, це набагато більшою мірою мотивує студентів, ніж будь-які розумні теоретичні доводи.

Розглянемо кілька аспектів особистості викладача, які можуть мати істотну значимість в процесах мотивації роботи студентів в системах електронного навчання.

1. «Бути в контексті» сучасності. Враховуючи те, що системи e-learning є оплотом нових інформаційних технологій, наслідком самих передових досягнень в області комп'ютерної техніки, викладач, який використовує засоби e-learning, повинен йти в ногу з часом, бути відкритим до нових знань, мати прогресивні погляди. Студенти дуже добре відчують цю властивість особистості. Найпарадоксальнішим є те, що вона не залежить від віку. Можна в 60 років бути гнучкою, відкритою до отримання нових знань людиною, а можна і в 30 років бути ретроградом і консерватором.

Якщо викладач намагається використовувати в своїй роботі системи e-learning, але при цьому не справляє враження сучасної людини, яка володіє актуальними знаннями, розуміє сучасні тенденції та цінності, то сприйняття будь-якої інформації, що надходить від нього, буде йти крізь призму сумніву, з сильним упередженням. Навряд чи хто буде вірити лектору, який розповідає про користь систем e-learning, але при цьому не вміє

користуватися інтернетом. Навряд чи хтось повірить доповідачу, який говорить про актуальність мобільних додатків, а сам не вміє користуватися смартфоном.

Багато в чому відчуття «бути в контексті сучасності» визначається мовою, її структурою, формою, яка не повинна містити архаїзмів або виразів, що вийшли з ужитку в сучасному комунікаційному середовищі. Це, звичайно, не означає, що потрібно використовувати молодіжну підліткову лексику, проте абсолютно точно потрібно висловлюватися сучасною актуальною мовою, беручи до уваги той факт, що мова – жива й постійно мінлива субстанція. І багато в чому саме мовне середовище, а точніше форма його вираження, служить головним критерієм того, як нас сприймають з точки зору приналежності до сучасного суспільства.

2. Самодостатність, авторитет, успішність. Сучасні студенти вельми прагматичні, а жорсткі умови сучасного світу з його безперервною конкурентною боротьбою у всіх сферах (де виживає найсильніший) роблять студентів завзятими матеріалістами і членами «суспільства споживання». Навіть у мистецтві комерційний успіх усе частіше є єдиним критерієм популярності і таланту. Тому сучасна мораль робить людину успішною тільки за умови того, що вона сильна, самодостатня, впевнена в собі, отримала визнання та славу – таку людину слухають, хочуть рівнятися на неї. Вульгарне прислів'я «якщо ти такий розумний, то чому такий бідний?» сьогодні як ніколи набуває особливі популярності. Сучасні студенти захоплені тренінгами особистісного зростання, спрямованими головним чином на досягнення комерційного успіху, збільшення продажів, ефективності менеджменту і маркетингу, тайм-менеджменту, але не на розвиток духовних, естетичних або інтелектуальних здібностей. Адаже будь-який принцип навчання побудований за схемою «спочатку йди за мною, а потім йди сам», і очевидно, що йти хочеться тільки за лідером, людиною успішною, авторитетною.

3. Низка критеріїв особистості викладача, необхідних для підвищення мотивації роботи студентів в системах e-learning, відповідає традиційним критеріям, виділеним К. Роджерсом [2]: демонстрація довіри до учнів, здатність відчувати емоційний настрій студентів (зворотний зв'язок), здатність відкрито висловлювати в групі свої почуття, емпатії. Викладач повинен виступати для студентів як компетентне джерело різноманітного досвіду, до якого завжди можна звернутися за допомогою, зіткнувшись з труднощами у вирішенні того чи іншого завдання.

4. Оскільки навчання в системах e-learning відбувається в онлайн-середовищі, викладач повинен добре знати всі традиції та культурні домінанти, концепти цього середовища. Це свого роду

особлива компетенція, необхідна для ефективної роботи в інтернеті та онлайн-середовищі. Адже ці концепти і традиції з'являлися не випадково і теж відображають значною мірою узагальнений досвід ефективної комунікації. Наприклад, розглянемо такий інструмент взаємодії, як форум. Він може бути привабливим тільки за умов свободи вираження думок, інтересу засуджуваних тем і природності перебігу бесіди. Адже в реальному житті форуми цікаві, якщо на них йде обговорення злободенних тем і актуальних питань, які дійсно заслуговують на увагу, з «холіварами», критикою, гарячими висловлюваннями, інтенсивністю і навіть певною драматургією. Якщо навчальний форум перетворювати на вихолощений майданчик, на якому викладач пише формальне питання, а студенти формально і послідовно відповідають, то такий форум є нудним (і для самого викладача, і для студентів). Тому природні закони ведення форумів, наявні в інтернеті, повинні бути запозичені і повною мірою використані в навчальному процесі. Форма викладу думок має бути вільною, теми цікавими, злободенними, подекуди провокаційними.

Інший приклад. Якщо ми говоримо про презентації або відеоряд, то вставка в низку складних монотонних слайдів якогось легендарного «мема» або «демотиватора» (спеціально створеного або відповідного до досліджуваної теми) як ніщо інше приверне увагу і створить вибух емоцій у студентів, що, в свою чергу, розрядить обстановку і найголовніше – покаже, що викладач у курсі традицій інтернет-життя, а отже, є сучасною людиною; це підвищує ймовірність того, що студенти будуть більше чекати від такого викладача актуальних знань, уважно його слухати. Адже, по суті, знання легендарних «мемів», «демотиваторів», культових персонажів інтернету є нічим іншим як маркером, культурною домінантою, що визначає ступінь занурення індивідуума в сучасне середовище, онлайн-простір, рівень розуміння ним мережевої реальності. Авторитет викладача складається багато в чому з розуміння життєвих інтересів сучасних студентів, знання їх культурних цінностей, способу життя. Саме тому даний особистісний фактор викладача відіграє вагомий роль в мотивації роботи студентів в електронному навчанні.

Висновки.

У системах e-learning роль викладача не зводиться тільки до процесу організації та контролю навчання. Значну частину складають психолого-педагогічні процеси, спрямовані на мотивацію роботи студентів в онлайн-середовищі навчальних систем. У порівнянні з традиційними формами

навчання, де роль особистості викладача завжди очевидна, цілком наочна, в системах e-learning студенти залишаються «сам на сам» з оболонкою (інтерфейсом) навчальної системи, де роль особистості викладача на перший погляд відсутня або виражена лише опосередковано, з великим рознесенням за часом, статична. Однак насправді роль особистості викладача в мотивації не елімінується, а приймає інші форми. Більш того, саме особистість викладача може сильніше за інші фактори мотивувати студентів активно працювати в системах e-learning.

До позитивно мотивуючих факторів при роботі в електронних системах слід віднести не тільки професійну компетентність викладача, його лояльність до студентів, розуміння цінностей сучасного молодого покоління, актуальних проблем, а й знання культурних домінант, поширених у мережі, традицій і правил, що існують в інтернет-просторі. Це, у свою чергу, свідчитиме про сучасне адекватне «знаходження викладача в контексті сучасності». З огляду на той факт, що електронні навчальні системи є оплотом самих передових досягнень комп'ютерної техніки, необхідно не просто володіти елементарною комп'ютерною грамотністю, але жити в інформаційному суспільстві, будучи його активним, а не номінальним діючим членом.

Робота в електронних навчальних системах повинна бути побудована на основі використання усталених правил та існуючих традицій в інтернет-середовищі. Чим більше транспонуватимуться зовнішній досвід і мережеві (часом навіть неформальні) традиції в систему e-learning, тим легше, ефективніше й органічніше відбуватиметься процес навчання, що вимагає в цьому випадку менших зусиль по мотивації. Навчання з застосуванням e-learning не варто вести суто формально. Завжди має бути місце для творчого підходу, завдяки якому по-справжньому й повною мірою може розкритися особистість викладача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ливанов Д. В. У вузов есть несколько лет приспособиться к новым технологиям. *Материалы Петербургского международного экономического форума*. 2013. № 461 : веб-сайт. URL: <http://ria.ni/society/20130621/944834266.html> (дата звернення: 10.05.2022).
2. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб. : Питер Пресс, 1997.
3. Власов Д. В. Роль личности преподавателя в мотивации работы студентов в e-learning. *Открытое образование*. 2014. № 2. С. 29–33. DOI: [https://doi.org/10.21686/1818-4243-2014-2\(103-29-33\)](https://doi.org/10.21686/1818-4243-2014-2(103-29-33)).